

ANNA BRZOZOWSKA-KRAJKA

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

**MIĘDZY „KULTURĄ DRZEWA OLIWNEGO” A „KULTURĄ LEXUSA”: TYPY DUCHOWOŚCI
W ŻYCZENIACH¹**

Problem duchowości „z Bogiem” lub „bez Boga”, czyli duchowości religijnej i „nowej duchowości jako fenomenu ponowoczesności” (Marianiński 2010: 195), niewidzialnej religii w religii widzialnej (Bochinger 2009: 145-161) należy do istotnych zagadnień współczesnego, indywidualnego i osobistego doświadczenia człowieka. Rozpoznanie tych zjawisk staje się przedmiotem analiz wielu dyscyplin, głównie socjologii religii, ale też otwiera nowe horyzonty przed folklorystyką zorientowaną antropologicznie, której pole obserwacji rozszerzone o kulturę digitalną i nowe formy folkloru internetowego (e-folkloru) dostarcza kolejnych wyzwań badawczych (Grochowski 2010: 33-46).

Próbą takiej analizy jest niniejszy artykuł bazujący na bogatej i ciągle wzrastającej kolekcji wirtualnych życzeń na różne okazje, ułatwiających konstruowanie wirtualnych kartek (*e-cards*), obecnych od początku XXI w. na stronach internetowych znanych ogólnopolskich portali, jak np. Interia, Onet czy stron gazet regionalnych i dużych miast. Wśród tych okazji wyróżnić należy, oprócz interesujących nas szczególnie życzeń przypisanych kalendarzowi liturgicznemu (zwłaszcza cykl bożonarodzeniowy i wielkanocny), także życzenia skoncentrowane na życiu człowieka w poszczególnych jego fazach – głównych *rites de passage*: narodziny – ślub – śmierć (kondolencje) oraz szczególnych dni dla członków rodziny i poza rodziną: dzień matki, ojca, babci, dziadka, dziecka, chłopaka, przyjaciela, dzień kobiet; szczególnych wydarzeń w życiu człowieka: tzw. osiemnaste urodziny, jubileusze, andrzejkowe; święta zawodowe – dzień górnika, nauczyciela, strażaka oraz święta zapożyczone – walentynki, także faz granicznych w mikrocyklu dobowym – na dzień dobry, na dobranoc; w makrocyklu rocznym – na nowy rok. Właściciele poszczególnych stron www zachęcają użytkowników do uzupełniania tychże kolekcji o kolejne wpisy życzeniowe, analogicznie jak miało to miejsce w przypadku wpisów pamiątkowych, zachęcają też do indywidualnego wykorzystywania tej gotowej bazy tekstowej.

Słowo życzące w polskiej tradycji obrzędowej: kalendarza liturgicznego oraz obrzędowości rodzinnej, podobnie jak w całej słowiańszczyźnie, stanowiło część polikodowego aktu obrzędowego o magiczno-symboliczno-religijnej mocy sprawczej (dotyczyło projektowania dobrego czasu i dobrego losu). Zakres treści życzeń obrzędowych był zróżnicowany i stabilizowany sytuacyjnie – każdemu według typowych potrzeb wynikających z przypisanych ról społeczno-kulturowych, np. życzenia dla gospodarza, gospodyni, panien, kawalera (Adamowski 1992: 103). Wiara w moc życzonego słowa przetrwała do współczesności, choć nie w pełni uświadamiana jest przez wielu nosicieli kultury, zwłaszcza w środowiskach miejskich. Poniektórzy polscy językoznawcy sytuują życzenia w obszarze „grzecznościowych aktów mowy”,

¹ Pierwsza, sygnalizacyjna prezentacja tej problematyki miała miejsce podczas *14th IOV European Conference of Folk Culture* odbywającej się w Andorf (Austria) w dniach 23-26.11.2017 – referat pt. *Religion and Neofolklore: the Sacred and the Profane in Polish E-wishes* wygłoszony w panelu: *Contemporary Non-traditional Forms of Folklore*. Jego rozszerzona wersja angielszczyzna por. A. Brzozowska-Krajka, *Religion and Neofolklore: The sacred and the profane in Polish E-wishes*. W: A. Brzozowska-Krajka (ed.) and Introduction, *Between Folk Culture and Global Culture in Contemporary Europe*, (p. 153-168). The Kingdom of Bahrain 2019: The International Organization of Folk Art (IOV).

stanowiących jedną z form komunikowania się ludzi w ramach etykiety (Marcjanik 1992: 27-31). Stanowisko takie uznać należy za uproszczenie analityczno-interpretacyjne, gdyż nie kategoria grzeczności odgrywa tu pierwszoplanową rolę, a kategoria rytuału, aktu religijnego bazującego na kontakcie z Bogiem, aktu o określonej strukturze i potencjalnie illokucyjnym (Wojtak 1999: 129). Badacze zwracają też uwagę na podobieństwa między życzeniem a modlitwą – obydwie te formy przynależą do gatunku prośb kierowanych do mocy sprawczych (Zgółka 2005: 22).

Funkcjonalnie e-życzenia stanowią kontynuację dawnych tekstów życzących, przekazywanych w kulturze typu ludowego w komunikacji bezpośredniej (*face-to-face*). Stanowią też bezpośrednią kontynuację tradycyjnych, drukowanych kart świątecznych, które pojawiły się w przestrzeni kultury popularnej na początku XX w. (Łeńska-Bąk 2009: 116; Walter 2005; Kaufmann 2005; Podgórcy 2006). W okresie międzywojennym w Polsce (l. 1918-1939) opracowywano specjalne zbiorki formuł i wierszy życzeniowych, które mogły być wykorzystane w sytuacji „życzeniowej” jako życzenia bardziej oryginalne od standardowych formuł wywoływanych z własnej pamięci (Adamowski 1992: 97-105). Ta tendencja drukowania „ksiąg życzeń” dostrzegana jest też współcześnie, mimo istnienia kolekcji e-życzeń (np. Podgórcy 2006; Gałczyńska, Szczepańska 2000; *Księga życzeń* 2006; *Wszystkiego najlepszego* 2007). Notabene, niektóre teksty e-życzeń znajdziemy też na współczesnych drukowanych kartkach świątecznych. Na poziomie struktury i sposobów przekazu e-życzenia wpisują się we współczesność, korzystając z tychże nowych środków komunikacji. Zatem dawny kontekst kulturowy *face-to-face*, ustąpił miejsca komunikacji zapośredniczonej elektronicznie: *interface-to-interface* (Krawczyk-Wasilewska 2016: 31).

W dotychczasowych badaniach tego gatunku zwracano uwagę przede wszystkim na jego związki z językiem folkloru, cechami konstytutywnymi (poetyką) realizowanymi w nowej sytuacji komunikacyjnej (Łeńska-Bąk 2009: 115-129). Poszukiwano związków z tradycyjnymi życzeniami i zmian na skutek wpływu czasu i rozwoju kultury. W niewielkim stopniu badania te dotyczyły jednak płaszczyzny ideologicznej e-życzeń, relacji religia a kultura, zatem indywidualności świadomości i sumienia, subiektywnych wzorców priorytetów, rozbieżności między „oficjalnym” modelem religii a religijnością indywidualną (Luckmann 2006: 108), w kontekście postępujących procesów sekularyzacyjnych współczesnego świata, a jeśli nie świata to na pewno Europy. Probieżem/świadectwem tych procesów są z pewnością e-życzenia wraz z centralną dla nich kategorią świadomości/nieświadomości teologicznej, a tym samym dwubiegunową skalą duchowości. Odpowiada ona dwu typom procesów globalizacyjnych zasygnalizowanych przez Thomasa Friedmana jako konflikt czy napięcie między „kulturą drzewa oliwnego” a „kulturą Lexusa” (Friedman 2000). Pierwszy z nich odnosi się do ideologii religijnej, drugi do wszechogarniającej współcześnie, nie tylko w Europie, świeckiej ideologii konsumeryzmu. Badacz ten uważa, że mamy obecnie do czynienia z żywotnym dylematem wyboru między kulturą tradycyjnych wartości („kultura drzewa oliwnego”) a coraz silniejszymi procesami globalizacji (charakterystycznymi dla „kultury Lexusa”) – Friedman 2000; Załęcki 2003: 102).

Wybór do analizy antropologicznej jednej z kategorii e-życzeń związanych z najważniejszym świętem w chrześcijańskim kalendarzu liturgicznym – Wielkanocą/Paschą, pozwoli na zarysowanie tendencji specyficznych dla współczesnych procesów zachodzących w obrębie świadomości/wzorców przeżywania również i innych odcinków czasu świątecznego (największe kolekcje takich e-życzeń przyporządkowane są fazom granicznym w makrocyklu rocznym – świętom Bożego Narodzenia i Nowego Roku/Sylwestra). Procesy te, jak wiemy, nie dotyczą tylko polskiego katolicyzmu, lecz

generalnie obserwowalne są w całej chrześcijańskiej Europie. Kierunek tej analizy będzie wyznaczała rekonstrukcja modeli duchowości wpisanych w te e-życzenia układające się w wyraźną opozycję: sacrum (duchowość religijna) – profanum (duchowość świecka). Łączy je kategoria czasu niezwykłego, czasu zatrzymanego (czas święta jako *Bezczas*, *No-Time*), którego oznaki bądź czasu świętego, bądź tylko świątecznego (Czerwińska 1984: 71-87) odnajdziemy w tekstach e-życzeń wielkanocnych. Różnice między tymi jakościami czasu określają stopnie jego sakralizacji/chryścianizacji i desakralizacji/dechryścianizacji. W ostatnich latach pierwszym sygnałem tych stopni są kategoryzacje tekstów e-życzeń wielkanocnych dokonywane już przez samych właścicieli stron www, najczęściej jest to podział 2-dzielny: dla odbiorców wierzących i niewierzących, choć spotkamy też trójdzielny: e-życzenia religijne (poważne, katolickie), zabawne i biznesowe. Ponadto możemy również zauważyć klasyfikację 4-dzielną: e-życzenia poważne – zabawne – umiarkowane (między poważnymi a zabawnymi) – biznesowe. Użytkownik ma możliwość wyboru, z sugestią właściciela strony www: „nie chcesz wysłać banalnych wierszyków o pisanek i zajączku? Przywiązujesz wagę do religijnego znaczenia świąt wielkanocnych. Specjalnie dla ciebie przygotowaliśmy zestawienie życzeń wielkanocnych, ale tych religijnych” (www.wroclaw.naszemiasto.pl). Jest to konkretna oferta handlowa jako symptom zjawiska ogólnego – utowarowienia kultury. Może jej towarzyszyć reklama usług dla firm, np. ekskluzywnych opakowań z motywem świątecznym i logo firmy, pisanek z logo firmy i życzeniami świątecznymi, czyli tzw. świątecznych gadżetów, identyfikatorów tożsamości na poziomie przedmiotowym –biznesowym, ale i ideowym. „Świąteczny biznes” wielkanocny wpisuje się w komercjalizację tych świąt, podobnie jak bożonarodzeniowych, stanowiąc typowy przykład koegzystencji „kultury drzewa oliwnego” i „kultury Lexusa”, czyli religijności komercyjnej.

Należy podkreślić, iż dla kultury chrześcijańskiej, czy to w wariacie teologicznym, doktrynalnym czy ludowym, ludowej pobożności, istotą czasu świętego tego odcinka roku liturgicznego jest aktualizacja mitu zmartwychwstania Jezusa Chrystusa, przezwyciężenie śmierci jako główny aksjomat chrześcijaństwa, zatem połączenie paschalnej mistyki męki i zmartwychwstania Chrystusa z eschatologiczną nadzieją. Poprzedza je Wielki Tydzień stanowiący okres przypominania najważniejszych dla wiary chrześcijańskiej wydarzeń z życia Jezusa. Dla ludzi wierzących, reprezentujących model religijnego sacrum Zmartwychwstania Pańskiego, święta te są wyrazem radości z Jego zwycięstwa nad złem i śmiercią, odkupienia ludzkich grzechów oraz otrzymanej nadziei na życie wieczne w raju. Stąd opozycja śmierci i zmartwychwstania Pańskiego organizuje główną symbolikę tych świąt (w wariacie „poważnym”). Jednakże jest też inny wymiar tej symboliki, odnoszący się do kalendarza naturalnego – życia Kosmosu (kod astronomiczny – wiosenne odrodzenie przyrody po zimowej martwocie) oraz życia człowieka (kod antropologiczny – duchowe odrodzenie, performatywny charakter formuł życzeniowych). Wszystkie te wymiary świąt znajdują swoje odzwierciedlenie w tzw. alfabecie wielkanocnym, który zawiera znaki i symbole tego czasu obrzędowego. Należą do nich: starotestamentowy zwrot Alleluja, baranek, ciasta (babka, sernik), jajko, kurczę i kogut, lany poniedziałek (śmigus-dyngus), Niedziela Palmowa, palma, bazie, pisanek, święconka, Wielki Tydzień, zajączek. Do nich odwołują się e-życzenia wszystkich kategorii, zarówno te bliżej bieguna sacrum, jak i profanum, jako sygnały identyfikacji temporalnej.

Patrząc proporcjonalnie, nie dominują w kolekcji e-życzeń wielkanocnych, życzenia, które reprezentowałyby typ przeżywania o charakterze mistycznym, głęboko refleksyjnym, z dominantą wyłącznie sfery sacrum. Jak wynika z badań socjologów

religii zmniejsza się poczucie sacrum w ostatnich latach. Życie społeczne w Polsce wyzwała się od wpływu religii i przybiera coraz bardziej świecki charakter. Janusz Mariański określa to zjawisko jako „zwrot kulturowy w stronę epoki świeckiej” (Mariański 2012: 102), co wiąże się również z zanikiem postaw magicznych, stąd tendencja do oddzielania sfery sacrum od profanum, do swoistego „oczyszczania” z treści magicznych praktyk religijnych (Mielicka 2005:156). Zawężaniu ulega więc pojęcie sacrum, które coraz bardziej ograniczane jest do sytuacji związanych z rutynowym odprawianiem praktyk religijnych (typ pobożności współczesnej pozbawionej mistycyzmu, bliskiej ludowej pobożności). Uległa więc też zmianie interpretacja sfery profanum na skutek przewagi „wierzących na swój sposób”, czyli religijności prywatnej nad religijnością kościelną, zwłaszcza w środowiskach miejskich. Jest to kierunek przemian przy przechodzeniu od społeczeństwa tradycyjnego do nowoczesnego.

Spróbujmy obecnie przyjrzeć się strukturze i formom podawczym oraz treściom e-życzeń sytuującym się na przeciwległych biegunach światopoglądowych: wyznaniowym i ateistycznym, czyli e-życzeń określanych jako poważne, a więc reprezentującym duchowość religijną, a następnie e-życzeniom zabawnym wskazującym na duchowość świecką (grę z tradycją, ideologię konsumeryzmu). Między tymi biegunowymi stanowiskami sytuują się e-życzenia z kategorii umiarkowane, z typem duchowości liminalnej – quasi-religijności: niejednoznacznie religijnej, ani też niejednoznacznie świeckiej (typ „wierzących inaczej”/ religijności prywatnej). W takim przypadku produktywna jest propozycja niemieckiego socjologa Ulricha Becka dotycząca rozróżnień między religią, a tym co religijne (Beck 2008: 14). Religia, zdaniem badacza, przekazuje ściśle odgraniczony społecznie zbiór symboli i praktycznych działań, które ustanawiają system „albo-albo”. Można w nie albo wierzyć, albo nie wierzyć. „Religijny” (w sensie przymiotnikowym) porządkuje pole religijne zgodnie z logiką „zarówno to, jak i to”. Autorytetem dla takiej religijności jest suwerenne „ja”, które tworzy sobie „własnego Boga”. Zdaniem Becka we współczesnym świecie rozpada się jedność religii i religijnego, stają się one wręcz przeciwnościami, a człowiek stwarza sobie, w coraz większym poczuciu niezależności, „własnego Boga”, który pasuje do jego „własnego” życia” i „własnego horyzontu doświadczeń (Beck 2008: 14; Mariański 2012: 104). Jest to zatem typ owych „wierzących na swój sposób”.

Duchowość religijna (mistyczna) wiąże się wprost z sacrum, pojmowanym w formie boskości, tajemnej mocy lub siły nadprzyrodzonej, z chrześcijańskim doświadczeniem sensu śmierci i Krzyża – w perspektywie antropologicznej człowiek stwarzany jest na nowo w tajemnicy śmierci i zmartwychwstania (Słomka 1986: 222). Duchowość religijna jest odzwierciedleniem ekspresji doświadczenia chrześcijańskiej świadomości teologicznej i antropologicznej, której źródło tkwi w doktrynie oraz chrześcijańskiej teologii i antropologii (Słomka 1986: 220-221). Sacrum opiera się na aksjomatach wiary, wzorcach o charakterze paradygmatycznym. W centrum tego typu duchowości znajduje się idea zmartwychwstania rozumiana jako odrodzenie, nadzieja na aktualność tej idei w ludzkim świecie. Stąd podstawową formułą życzeniową, w skondensowanej formie oddająca tę treść jest powszechne wśród ludzi wierzących życzenie: *Wesołego Alleluja*. Jego sens w świątecznym alfabecie wyznaczają słowa prastarej pieśni wielkanocnej wykonywanej współcześnie w wielu polskich parafiach i uznawanej za najuroczystszy śpiew wielkanocy:

Alleluja! Żyw już jest śmierci Zwycięzciel.
Dziś z grobu swego powstaje
Chrystus, nas grzesznych Wybawiciel,

Wieczny mu żywot nastaje².

Wśród e-życzeń „poważnych” wiele jest przykładów w formie bardziej rozbudowanej ilustrujących tę wiarę:

Aby Zmartwychwstały Chrystus
Obudził w nas to, co jeszcze uśpione,
Ożywił to co martwe;
Niech światło Jego słowa
Prowadzi nas przez życie do wieczności.
Radosnych świąt w gronie rodzinnym życzy...

*

Wielkanoc to czas otuchy i nadziei
Czas odradzania się wiary w siłę Chrystusa
I drugiego człowieka.
Życzymy, aby święta wielkanocne
Przyniosły radość oraz wzajemną życzliwość.

*

Właśnie teraz nad ranem
Kiedy „To” się zdarzyło
Jest czas, by z nadzieją w sercu złożyć wam życzenia:
Wesołych świąt
Wielkiej Nocy
Życzy...

Ostatni przykład z zaimkiem „To”, pisany wielką literą i w cudzysłowie, wskazuje na jakąś tajemnicę, którą odbiorca bez trudu zdeszyfruje. Bo zmartwychwstanie jest przecież Tajemnicą! Czas Zmartwychwstania w sensie religijnym ewokuje mit „wiecznego powrotu” – jego nieustanną reaktualizację w czasie świątecznym, cechującym się najwyższym potencjałem mocy sprawczej. Ten styl wyobraźni nadaje życzeniu walor artystyczny, czyni go oryginalnym, wyjątkowym.

W typie duchowości religijnej wpisany w e-życzenia „poważne” symboliczna reaktualizacja mitu wymaga przede wszystkim postawy refleksyjnej wobec tego etapu „świętej historii”, świadomości jej „sensu prawdziwego”, stąd akcentowanie w tychże e-życzeniach potrzeby właśnie etyczno-światopoglądowego wymiaru wielkanocnego świętowania:

Życzymy:
Zadumy u grobu pustego,
Radości ze spotkania Zmartwychwstałego,
Pokoju, nadziei, jajka smacznego
I udanego oblewane go!
Niech się nie zgubi wśród tylu pisanek
Świąt sens prawdziwy - Jezus-Baranek.

Coraz większą popularnością cieszą się jednak e-życzenia, które mieszczą się w sferze profanum, na co wskazują wysokie oceny tych życzeń przyznawane przez

---

² Wszystkie przywołane w artykule cytaty pochodzą z następujących stron internetowych: www.e-zyczenia.pl/zyczenia/wielkanocne.html; www.e-zyczenia.pl/wielkanocne,4.html; www.e-zyczenia.pl/wielkanocne,5.html; www.klamerka.pl; www.e-zyczenia.pl; www.wiekanoc.gsm.pl; www.zyczenianawielkanoc.pl; www.gazetakrakowska.pl; www.wroclaw.naszemiasto.pl; www.e-zyczenia.com; www.gk24.pl; www.gloswielkopolski.pl; www.dziennikzachodni.pl; www.poranny.pl; <http://parenting.pl>; www.pomorska.pl; e-kartki.net.pl; <https://polki.pl> (dostęp w latach 2009- 2017).

internautów. Życzenia te są pozbawione powagi sytuacji, nie pojawia się w nich postać Chrystusa. Całą swoją ekspresję skupiają na rozbawieniu odbiorcy, mają charakter czysto ludyczny, kategoryzowane są jako „śmieszne”. Efekt humorystyczny osiągają na przykład dzięki zestawieniu zwierząt najczęściej kojarzonych z Wielkanocą i przypisywaniu im nietypowych cech i czynności, np. „owieczka w stringach chodzi”, „królik w szopie zioło pali/kaczki dwie mającą w dali”, „zajaczek zalany/kury z nim tańczą, jajka mu malują/kogut wciąga kreskę, podkręca imprezkę/cała sala się buja, DJ gra Alleluja”. Dla tychże e-życzeń nie ma żadnego tabu, nawet postać księdza, duchowego przewodnika, ukazywana jest w konwencji niepoważnej: „ksiądz za stołem już się buja”. Styl i język tych życzeń wskazują na subkulturę młodzieżową, a w planie wyrażania na swoistą grę z tradycją, karnawalizację świata przedstawianego. Takie kategorie jak komizm, błazenada, parodia, groteska, mieszanie powagi ze śmiechem stanowią w e-życzeniach wielkanocnych nieuświadomianą przez współczesnego odbiorcę kreację „świata na opak” jako ważnego parametru czasu świątecznego (Czerwińska 1984: 81). Poprzez pojedyncze znaki alfabetu wielkanocnego pozbawione symbolicznej głębi, bądź ekspozycję jednego typu nastroju – wesołości, mającej swe źródło świeckie, nie religijne (wszakże każdy czas święta to czas nie-pracy, kiedy codzienne trwanie zostaje zawieszane, symbolicznie to „czas Kościoła”, nie „czas kupca”), zatem ten świat e-życzeń odzwierciedla wyłącznie czas relaksu/zabawy z zakodowaną w nim projekcją szczęśliwej codzienności, dla porównania życzenia

Żeby śmiały się pisanki,
Uśmiechały się baranki,
Mokry śmigus zraszał skronie,
Dużo szczęścia sypiąc w dłonie.

*

Na wielkanoc od króliczka,
Niech ci wpadnie do koszyczka
Niezła kasa i kiełbasa,
Radość życia, coś do picia,
I na miłość chęci tyle,
Byś miał wszystko inne w tyle.

*

Umyj jajka, upiecz babkę
Złap królika, kup sikawkę
Bo wielkanoc już nadchodzi,
Więc się bawić nie zaszkodzi,
Lecz uważaj też na kaca,
Bo we wtorek czeka praca.

To przeciwległy do duchowości religijnej biegun „przeżywania” święta, z jego totalną desakralizacją. Pewną osobliwością są e-życzenia z „ukrytą symboliką” religijną, nieuświadomianą przez nadawców/odbiorców, np. odwołującą do tzw. „złotej konwencji” w folklorze polskim (Czernik 1962):

Malutki baranek ma złote różki
Pilnuje pisanek na trawce z rzeżuszki,
Gdy nikt nie widzi chorągiewką buja
I cicho beczy wesołego Alleluja.

Motyw „złotych różków” odsyła do popularnej zwłaszcza dla kolędowego obrazu świata teje złotej konwencji, pozostającej w związku z przedchrześcijańskim kultem

solarnym – niezwykłego słońca (*sol invictus*), zasymilowanym przez chrześcijaństwo w postaci solaryzowanego Boga, Chrystusa – światłości świata.

Pozareligijne źródło nastroju radości wiąże się w e-życzeniach z wiosennym odrodzeniem przyrody i implikuje izomorfizm: człowiek – Kosmos. Nakładanie się dwu porządków: kalendarza przyrody i kalendarza liturgicznego („świętej historii”) w e-życzeniach jest odzwierciedleniem również nieuświadomianego przez współczesnych nadawców/odbiorców tej szczególnej komunikacji, synkretyzmu religijnego – kultu natury i osobowego Boga.

Między sacrum a profanum sytuuje się trzeci typ e-życzeń, należący do kategorii „umiarkowane”, wyrażający jakościową „płytkość” wiary, powierzchowność praktyk duchowych jako efektu postępujących procesów sekularyzacyjnych. Często dominuje w nich duchowość świecka, choć z nawiązaniem do elementów tradycji obrzędowej tego święta, np. wielkanocnego polewania się wodą (symbolika płodnościowa) czy wyeksponowania wielkanocnych pokarmów jako symboli przewycięzania śmierci poprzez symbole życia:

Życzę:

Samych radości
Kolorowych jajeczek, białych owieczek
Uśmiechu bez liku i bakalii w serniku
Kiełbasy tłuszczutkiej i atmosfery miłutkiej.

*

Staropolskim obyczajem
Dużo szynki życzę z jajem
Niech zajęce i barany pospelniają wasze plany
Niech to będzie czas uroczy
Życzę wszystkim Wielkiej Nocy.

I wariantowo:

Niech zajęce i barany
Pospelniają twoje plany,
Porzuć wszystkie swe rozterki
Bo to dni wielkiej wyżerki
Niech to będzie czas uroczy
Czas cudownej Wielkanocy!

(przy czym epitet „cudowny” nie ma tu znaczenia religijnego, stanowi kolejny synonim czasu „dobrego”, czyli radosnego, wspaniałego). Znakami tego czasu są dołączane niekiedy do e-życzeń formy wizualne (statyczne lub animowane: pisanki, baranki) jednoznacznie wskazujące na ich kulturowy sens.

Reasumując: w analizowanych polskich e-życzeniach wielkanocnych przeważa postawa hedonizmu i witalności charakterystyczna zwłaszcza dla współczesnej subkultury młodzieżowej, stopniowe zanikanie wyobrażeń religijnych, a tym samym budowanie wspólnoty ponadregionalnej, ponadnarodowej, właśnie globalnej na bazie wartości uniwersalnych. Znaczenia nabiera typ religijności sprywatyzowanej, religii niewidzialnej (por. Thomasa Luckmanna teoria prywatyzacji religii; Luckmann 1996) wobec znajdującej się w defensywie religijności kościelnej, co wiąże się zdaniem Janusza Mariańskiego z procesem przesuwania się religii ze sfery życia publicznego do sfery życia prywatnego. Towarzyszą temu takie zjawiska, jak „kurczenie się” transcendencji i akcentowanie problemów życia osobistego (szczęścia, doświadczenia, ciała jako wartości). Religia traci swoje społeczne formy, zmienia się w rodzaj „swoistego indywidualnego kultu”(Mariański 2012: 99). Tenże indywidualizm staje się też cześcią

stylu życia „zorientowanego na siebie”, typowego dla świata zachodniego i społeczeństw wysokorozwiniętych o strukturze wieloetnicznej i wieloreligijnej, pozostającego w opozycji do tradycyjnego, wspólnotowego charakteru religii w świecie rzeczywistym. I na ten kierunek przemian wskazują głównie e-życzenia, nie tylko zresztą wielkanocne, w anonimowym wirtualnym świecie, ale też wpisują się w dyskusję – czy ta nowa duchowość stanowi „alternatywę czy dopełnienie religijności”?

Bibliografia

- ADAMOWSKI, J. (1992). *Ludowe sposoby składania życzeń (słowo w kulturze)*. W: J. Anusiewicz, M. Marcjanik (red.), *Język a kultura*, t. 6: *Polska etykieta językowa* (s. 97-105). Wrocław: Wiedza o Kulturze.
- BECK, U. (2008). *Bóg jest niebezpieczny. Religie nie zawsze cywilizują ludzi* (tł. V. Grotowicz). Pozyskano z portal.tezeusz.pl/2010/06/23/bog-jest – niebezpieczny/.
- BOCHINGER, Ch. (2009). *Religion ohne Orthodoxie*. W: Ch. Bochinger i in., *Die unsichtbare Religion in der sichtbaren Religion – Formen spiritueller Orientierung in der religiösen Gegenwartskultur* (s. 145-161). Stuttgart: Kohlhammer.
- CZERNIK, S. (1962). *Stare złoto. O polskiej pieśni ludowej*. Warszawa: PIW.
- CZERWIŃSKA, H. (1984). *Czas świąteczny w tradycyjnej kulturze ludowej*. „Lud”, t. 68, 71-87.
- FRIEDMANN, T.L. (2000). *The Lexus and the Olive Tree. Understanding Globalization*. New York: Anchor Books.
- GAŁCZYŃSKA, E., SZCZEPAŃSKA, E. (1994), *Dedykacje i życzenia*. Płock: Zakład Wydawniczo-Usługowy Marian Gałczyński.
- KAUFMANN, G. (2005). *Życzenia szczęścia na kartach pocztowych* (tł. Z. Bratos). W: P. Banaś (red.), *Aksjosemiotyka karty pocztowej II*. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski.
- KRAWCZYK-WASILEWSKA, V. (2016). *Folklore in the Digital Age. Collected Essays*, Foreword by A. Ross. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Księga życzeń*, 2006, wybór i oprac. D. Sądowska, S. Sądowska. Toruń: Literat.
- LUCKMANN, T. (2006). *Niewidzialna religia. Problem religii we współczesnym społeczeństwie* (tł. L. Bluszcz). Kraków: Nomos.
- ŁEŃSKA-BAK, K. (2009). *Wirtualne kartki na każdą okazję. Współczesne życzenia przez internet*. W: G. Gańczarczyk, P. Grochowski (red.), *Folklor w dobie internetu* (s. 115-129). Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- MARCJANIK, M. (1992). *Typologia polskich wyrażeń językowych o funkcji grzecznościowej*. W: J. Anusiewicz, M. Marcjanik (red.), *Język a kultura*, t. 6: *Polska etykieta językowa* (s. 27-31). Wrocław: Wiedza o Kulturze.
- MARIAŃSKI, J. (2010). *Religia w społeczeństwie ponowoczesnym. Studium socjologiczne*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- MARIAŃSKI, J. (2012). *Europa między sekularyzacją i desekularyzacją*. W: I. Borowik (red.), *W poszukiwaniu ciągłości i zmiany. Religia w perspektywie socjologicznej* (s. 95-115). Kraków: Nomos.

- MIELICKA, H. (2005). *Zmiana i ciągłość w kulturze religijnej środowisk wiejskich w Polsce*. W: A. Wójtowicz (red.), *Kultury religijne. Perspektywy socjologiczne* (s. 139-159). Warszawa -Tyczyn: Wyższa Szkoła Społeczno-Gospodarcza w Tyczynie.
- PODGÓRSCY, B. i A. (2006). *Ogród życzeń okolicznościowych, walentynkowych, imieninowych*. Wrocław: Astrum.
- SŁOMKA, W. (1986). *Bóg i człowiek w doświadczeniu chrześcijańskim*. W: W. Słomka (red.), *Bóg i człowiek w doświadczeniu religijnym* (s. 215-223). Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- WALTER, K. (2005). *Świat widokówek około roku 1900. Znaczenie i funkcja masowego medium wizualnego*(tł. Z. Bratos). W: P. Banaś (red.), *Aksjosemiotyka karty pocztowej II*. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski.
- WOJTAK, M. (1999). *Modlitwa ustalona – podstawowe wyznaczniki gatunku*. W: J. Adamowski, S. Niebrzegowska (red.), *W zwierciadle języka i kultury* (s. 129-138). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Wszystkiego najlepszego* (2007) (tł. Ch. Spilling-Nöker, M. Ceglarek). Kielce: Wydawnictwo Jedność.
- ZALECKI, P. (2003). *Religia i globalizacja – wybrane problemy wzajemnych uwarunkowań*. W: M. Kempny, G. Woroniecka (red.), *Wymiary globalizacji kulturowej. Wyznania badawcze* (s. 99-112). Olsztyn: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Informatyki i Ekonomii TWP.
- ZGÓŁKA, T. (2005). *Życzenie jako kategoria językowo-komunikacyjna*. W: A. Dąbrowska, A. Nowakowska (red.), *Język a kultura*, t. 17: *Życzliwość i agresja w języku i kulturze*, red. (s.17-22). Wrocław: Uniwersytet Wrocławski.

ANNA BRZOZOWSKA-KRAJKA

BETWEEN “THE CULTURE OF THE OLIVE TREE” AND “THE LEXUS CULTURE”: TYPES OF SPIRITUALITY IN E-GREETINGS

This study concerns the relationship of neofolklore/cyberfolklore to religion in the globalized world and some issues fundamental for contemporary evaluation of religious phenomena, such as types/models of spirituality and their co-existence, forms of their expression as manifest in electronic communication (interface to interface) and the genre of e-greetings. These types may be placed on three levels: 1. religious spirituality (the culture of traditional values – “the culture of the olive tree”), 2. the spirituality of those who believe in a different way (private religion), and 3. secular spirituality (a play with tradition – the ideology of consumerism, the “Lexus culture”). This anthropological analysis of e-greetings is focused on the essence of holy/festive time pertaining to Christ’s Resurrection (the most important Catholic feast) and Easter e-greetings. However, these types of spirituality are paradigmatic for other phases in the liturgical year (especially Christmas and New Year rituals). The constantly growing collections of such e-greetings refer to the “festive alphabet” and indicate an increasing tendency for secularization in experiencing important dates of the liturgical calendar, which in turn reduces their sacred essence.